

SEXTIL PUȘCARIU – A ROMANIAN LINGUIST TRAINED IN THE OCCIDENT

Daniela-Elena Vladu
Assoc. Prof., PhD., „Babeș-Bolyai“ University of Cluj-Napoca

Abstract: Among the important names referred to while discussing the question of the Romanian language as a Romance language and of its individuality among the Romance languages, the name Sextil Pușcariu stands out due to his scientific activity in the field. In the following we intend to present data on the period of time during which Sextil Pușcariu attended the German University of Leipzig, where he has as a professor and doctoral tutor the Romance researcher and dialectologist Gustav Weigand. Afterwards Pușcariu attends important courses at the University of Paris, and in Vienna he meets Wilhelm Mayer-Lübke. Under the guidance of the latter he begins his university career. At the same time, we wish to analyze the relationship between Weigand and Pușcariu, in order to explain the differences of opinion between the two regarding the origin of the Romanian language.¹

Keywords: Sextil Pușcariu, individuality, Romance, origin, Romanian language.

Introducere

Sextil Pușcariu, născut la Brașov în 4 ianuarie, în anul de grație 1877 al dobândirii independenței de stat a României, face parte din panteonul personalităților țării și este o somitate clujeană bine cunoscută în mediul academic internațional, care și-a asumat conducerea primei universități românești fondate la Cluj, sub auspiciile Regatului României și ale modernității. Sextil Pușcariu a fost membru al mai multor societăți și instituții științifice, printre care al Academiei de științe din Berlin și al Comitetului internațional permanent al lingviștilor de la Paris.

Regretatul savant Eugenio Coșeriu afirma într-un interviu acordat în anul 1992 la Iași profesorului Eugen Munteanu în revista „Cronica”, evaluând în ansamblu lingvistica românească a secolului trecut, că Sextil Pușcariu trebuie recunoscut drept cel mai mare lingvist român din toate timpurile,

„capul cel mai original” din lingvistica românească și, de fapt, singurul lingvist al nostru care a reușit să-și făurească „o concepție” proprie, adecvată nu doar „naturii” (esenței) limbajului în general, ci și identității cultural-istorice proprii limbii române. Pe temeiul acestei concepții, Sextil Pușcariu a reușit să realizeze nu doar un Program de cercetări și o „școală” la Cluj, ci să furnizeze, chiar, fundamentele unei „științe naționale”, românești, în lingvistică” (Borcilă 2015: 18).

Despre Sextil Pușcariu și activitățile sale academice, lingvistice, administrative și sociale s-au scris multe lucrări de-a lungul anilor, punându-se accent mai ales pe rolul său de întemeietor al *Muzeului limbii române* la Cluj (1919-1940)²- primului institut de lingvistică și filologie din România –, de promotor al revistei institutului, *Dacoromania*, (1921-1948), de

¹ Documentarea pentru acest studiu a fost susținută de o bursă oferită de către Ministerul Cercetării și Inovării CNCS-UEFISCDI, numărul proiectului fiind PN-III-P4-ID-PCCF-2016-0131, în cadrul PNCDI III.

² Vezi Faiciuc 2000.

rector al primei universități românești de la Cluj (1919-1920)³, de profesor de limba și literatura română, decan al Facultății de Litere la Universitatea din Cernăuți (1906-1919)⁴. S-a insistat, de asemenea, și asupra activității sale de istoric literar⁵ și memorialist⁶.

Dintre numele sonore la care se face referire în momentul în care se aduce în discuție problema limbii române ca limbă romanică, a individualității sale între limbile romanice, numele lui Sextil Pușcariu se remarcă datorită activității sale științifice în domeniu. În cele ce urmează ne propunem să aducem date despre perioada studiilor universitare ale lui Sextil Pușcariu la Universitatea germană din Leipzig, când îl are ca profesor și îndrumător de doctorat pe romanistul și dialectologul Gustav Weigand (1895-1899), la care în scurt timp își ia doctoratul (1900), apoi frecventează cursuri importante la Universitatea din Paris la Gaston Paris și Antoine Thomas (1899-1901), iar la Viena intră în contact cu Wilhelm Mayer-Lübke, sub îndrumarea căruia devine docent privat și își începe cariera universitară. Totodată avem intenția de a nuanța relația dintre Weigand și Pușcariu, pentru a explica diferențele de opinie ale celor doi privind originea limbii române.

De la Brașov la Leipzig

Pentru o mai bună înțelegere a fermei și fulminantei ascensiuni academice a lui Sextil Pușcariu, trebuie menționat faptul că tânărul absolvent al gimnaziilor român și german din Brașov, care își îndrepta la optsprezece ani pașii spre Leipzig, cu gândul de a deveni filolog și scriitor de renume, provenea dintr-o familie de filologi atât din partea tatălui, cât și pe linie maternă. Ioan (1824-1911) și Ilarion Pușcariu (1842-1922), deși erau unul jurist și celălalt teolog, au publicat studii avizate despre gramatica română, ortografie și lexic. Aceștia ar trebui priviți oarecum ca antemergători ai următoarelor trei generații de filologi din familia Pușcariu, și anume Sextil Pușcariu, Lia Manoilescu Pușcariu, Magdalena Vulpe (Brad Chisacof 2015: 117). Pe de altă parte, un frate al mamei, Ioan Popea (1839-1903), a studiat și el filologia la Leipzig, devenind ulterior profesor în Brașov, fascinându-și nepotul cu povești fabuloase despre „micul Paris de pe Pleiße”, orașul studiilor sale (Vulpe 1996: 29). Crescând într-un asemenea mediu elevat și efervescent, datorită faptului că universitățile străine la acea vreme dețineau monopolul formării elitei intelectuale autohtone, s-a luat și pentru tânărul Sextil decizia de a studia în spațiul germanofon. Mai mult decât atât, se poate spune, fără exagerare, că în intervalul 1860-1918, aproape toți marii oameni de stat au urmat filiera studiilor în străinătate.

Trecerea printr-o universitate occidentală a fost mereu considerată ca un bun indice de formație ambițioasă și de calitate, mai ales în contextul unui nivel scăzut al învățământului românesc, în care stabilimente universitare defectuoase în organizare și funcționare, cu structuri învechite și o calitate a profesorilor îndoielnică, n-au putut constitui stimuli în cooptarea tinerilor și dialogul cu un corp studentesc motivat profesional. Un rol principal în formarea intelectualilor români din această perioadă l-au avut Franța, Germania și Austria, țări pe care le-a frecventat și Sextil Pușcariu. Aici universitățile ofereau, înainte de toate, o abundență de cursuri și de catedre, Germania constituind, în primul rând, un model pedagogic din punct de vedere instituțional-organizatoric, al cursurilor, al corpului profesoral, al evoluției diverselor discipline de studiu (Năstasă 2006: 2ff).

Trebuie menționat, de asemenea, că și factorii externi erau favorabili tânărului student, referindu-ne aici la apartenența Transilvaniei, până la Unirea din 1918, la Imperiul austro-ungar. Ca cetățean al acestui stat, vorbind de mic în familie și la școală în mod

³ Vezi Mocanu/Pavel 2015.

⁴ Vezi Cernov 2017.

⁵ Vezi Vaida 1972.

⁶ Vezi Săndulescu 2008.

conștient limba germană, Sextil Pușcariu a fost mult avantajat față de alți români de dincolo de Carpați. El este singurul mare lingvist român care nu a fost generat de profesori români. Ajungând așadar în Leipzig, nucleul desăvârșirii intelectuale a multor învățați transilvăneni, dar și munteni sau moldoveni, Sextil Pușcariu intră în contact cu o întreagă pleiadă românească, însetată de idei novatoare în diverse domenii ale științei și artei. Aici îi cunoaște, printre alții, pe geograful Simion Mehedinți, pe filosoful Ioan Rădulescu-Pogoneanu, pe eseistul Paul Zarifopol și pe soția sa, cântăreața Fany Dobrogeanu-Gherea, pe lingvistul Constantin Lacea, dar frecventează și expozițiile de artă modernă germană și intră în vraja vieții teatrale și muzicale a vremii (Șchiau 1996: 42).

Totuși, punctul central de atracție pentru tânărul Sextil îl reprezintă *Institutul de limbă română* din Querstraße, condus din 1893 de Gustav Weigand, care îi va deveni profesor și coordonator de doctorat. Weigand și-a desăvârșit studiile în Leipzig în perioada 1884-1888 cu o lucrare de doctorat despre aromâna din regiunea Pindos, s-a abilitat în 1892 cu un studiu despre meglenoromână și, începând cu 1897, devine docent privat la Universitatea din Leipzig. La inițiativa ministrului român pentru cultură Tache Ionescu, statul român înființează *Institutul de limbă română*, subvenționându-l cu o sumă generoasă anuală de 10.000 de mărci germane. Deoarece Weigand a dat dovadă de aplecare deosebită către limba și cultura noastră, învățând singur – ponind de la greaca veche – greaca nouă (1886), româna cu dialectele ei suddunărene (1889-1890), albaneza și bulgara (1890)⁷, în contextul în care majoritatea romaniștilor nu erau interesați de limbi cu o gramatică greoaie, slab fixată, plină de elemente lexicale non-romanice, fără texte medievale și cu documente în scris chirilic – cum era româna – era lesne de înțeles sprijinul acordat lui Weigand și cercetărilor acestuia (Heitmann 1975: 126).

Weigand și românistica

Orientarea românisticii din Leipzig era pozitivistă, în sensul neogramaticii asumate de lingviștii la care studenții frecventau cursuri și seminarii, precum indoeuropenistul Karl Brugmann, slavistul August Leskien și fonetistul Eduard Sievers. Scopul neogramaticii era de a înțelege principiile de funcționare a limbii și de a oferi capacitatea de a opera deducții corecte, apte să ridice, prin intermediul limbii, o viziune organică asupra lumii. Neogramaticienii edificau astfel o știință a lingvisticii în măsură să se structureze ca organism teoretic coerent și operațional, și să contribuie cu partea ei de viziune asupra realității și de cunoaștere a acesteia la efortul conjugat al științelor. Până la momentul acela, ceea ce era legat de studiul limbilor era doar o aglomerare de observații de tip sincron, însoțite de interpretări speculative, lipsite de teorii de bază, de metode și de mijloace specifice. Gândirea lingvistică de până la neogramatici era mai degrabă una de „tip antemergător, în care observațiile asupra elementelor și fenomenelor limbii – privite în sine sau ca părți ale unui întreg mai degrabă nedeslușit – erau urmate de reflecții deductive sau de generalizări prea puțin întemeiate”, o aglomerare lipsită de teorii științifice edificatoare, păstrând limba captivă în sfera științelor deja existente (Gafton 2015: 166f).

Unul dintre scopurile pregnante ale studiilor și cercetărilor dialectale ale neogramaticului Gustav Weigand a fost analiza limbii române vorbite în toate regiunile vizitate și explorate de acesta, fie că era vorba de docoromână, aromână sau meglenoromână. O încununare a cercetărilor sale pe teren a apărut în 1909 cu titlul *Atlas lingvistic al teritoriului daco-român*, despre care se poate afirma că „este una dintre primele opere de geografie lingvistică din domeniul romanisticii și chiar și din alte domenii lingvistice”

⁷ Vezi Dahmen/Kramer 1996: 63f.

(Arvinte 1996: 75). Pentru dialectologia românească, lucrarea marchează prima fază de dezvoltare a metodei de cercetare geografică a limbii române.

Acestei etape îi urmează cercetările lui Sextil Pușcariu, încă de pe vremea când cei doi explorau împreună graiuri dacoromâne, materializate în apariția primei lucrări la Leipzig, în 1898, a lui Sextil Pușcariu *Dialectul din partea de sus a Văii Oltulului*, păstrând metoda de lucru și transcrierea fonetică ale metodelor sale. De menționat este apoi cea mai bună monografie a dialectului istroromân *Studii istroromâne* în 3 volume (1906-1925), întocmită de Pușcariu în colaborare cu Matteo Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan. Tot de numele lui Pușcariu se leagă și *Atlasul lingvistic român*, publicat în 1938. Această lucrare de geografie lingvistică românească se caracterizează printr-o problematică variată, fapt care i-a adus recenzii extrem de favorabile. Meritul în realizarea lucrării revine, în egală măsură, celor doi colaboratori ai lui Pușcariu, Sever Pop și Emil Petrovici, care au fost, totodată, și autori ai *Micului atlas lingvistic român*, care conținea, ca și atlasul lui Weigand, dar într-o cantitate mult mai mare, material lingvistic redat pe hărți cu ajutorul unor simboluri colorate (Arvinte 1996: 76). Aceste ultime trei contribuții ale savantului român n-ar fi putut exista fără modelul și metoda de lucru ale lui Weigand, după cum însuși Pușcariu recunoaște ⁸.

Concepția lingvistică fondatoare a lui Pușcariu

Începând cu 1910 și continuând până spre 1920/1924, asistăm la o schimbare radicală de poziție a concepțiilor marelui lingvist în raport cu bazele neogramaticii asumate inițial la Leipzig. El observă o problemă, și anume că lingviștii germani au devenit tot mai preocupați de surprinderea, analiza și descrierea fenomenelor lingvistice, pe care se străduiesc din răzputeri a le fixa în legi necesare, astfel încât le scapă esențialul cu privire la explicații pentru fenomenul regularității schimbărilor fonetice. Totodată, din perspectiva principiului pozitivist al individualului, lingviștii din Leipzig ajung să considere limba ca pe ceva exterior vorbitorului, scăpându-le cu desăvârșire concepția despre esența limbii umane. Pușcariu este de părere că fondarea pe concepțiile neogramatice a fenomenului de limbă este strict necesară în stadiul în care se aflau cercetările lingvistice românești la început de secol trecut, însă nu trebuie scăpată sub nicio formă din vedere în interpretarea fenomenelor de limbă perspectiva istoric-genetică și ancorarea faptului lingvistic în contextul său istoric, geografic și social-cultural. Legat de originea limbii române, Pușcariu nu este preocupat de evidențierea trăsăturilor non-romanice ale limbii române, ci de modul în care s-a dezvoltat latina în ținuturile locuite de români, care să explice existența și parcursul acestor elemente non-romanice în limbă (Mocanu 2015: 96).

Totuși, Weigand rămâne fidel neogramaticii și se apropie tot mai mult de ideea, devenită teză susținută cu mare convingere, că limba română ar aparține unei comunități balcanice de vorbitori. În argumentarea sa, obținută strict pe baza observațiilor și a descrierii sincronice de fapte, se folosește de trăsăturile comune ale românei cu limbile albaneză și bulgară, atât la nivel fonetic (frecvența mare a vocalei *ă*), cât și la nivel gramatical (articolul postpus, congruența genitivului cu dativul, formarea viitorului cu verbal auxiliar „a voi”) și lexical (evidențierea cuvintelor non-romanice comune, cu precădere a celor slave). Ajunge astfel la concluzia înrudirii celor trei limbi, cărora le atribuie un substrat comun de origine tracă la nivel de geografie, istorie, cultură și dezvoltare socială (Heitmann 1975: 128). Polemica dintre Weigand și Pușcariu se adâncește odată cu intrarea în război a României împotriva Germaniei. Încă de la începutul secolului al XX-lea, datorită asemănărilor observate la limbile pe care Weigand le consideră balcanice, susține ideea că albaneza, bulgara și în mică măsură greaca ar putea constitui discipline auxiliare în învățarea și

⁸ Vezi Pușcariu 1968: 37.

studierea limbii române. Treptat își exprimă convingerea că abordarea limbii române nu-și are sensul din perspectiva limbilor romanice, ci mai degrabă în cadrul unei filologii balcanice. În consecință, *Institutul de limbă română* ar trebui înlocuit cu unul de studii balcanice, iar în paginile revistei institutului nou înființat, să apară lucrări despre spațiul lingvistic balcanic. Dat fiind faptul că finanțarea acestui institut provenea din România, Weigand n-a putut să-și impună planurile, ci a reușit doar să primească, târziu, în 1917, promisiuni de susținere din partea Ministerului de cultură din Saxonia pentru finanțarea unui *Institut de limbă bulgară*, inițiat în paralel cu *Institutul de limbă română* încă din 1906. Aceste promisiuni rămân însă doar pe hârtie, deoarece româna se studia deja în cadrul Facultății de filosofie, la nou înființatul *Institut de studii sudesteuropene și islamice*, pe când, din rațiuni economice, limbile greacă și albaneză au fost abandonate, iar bulgara a trecut la slavistică. Ultimul număr ar revistei institutului apare în 1921, după care, din motive economice, se stinge (Dahmen/Kramer 1996: 67).

De menționat este – după frecventarea unor cursuri și seminarii la Antoine Thomas și Gaston Paris – perioada 1902-1904 la Universitatea din Viena, când intră în legătură cu cel mai important reprezentant al lingvisticii romanistice de atunci, elvețianul Wilhelm Meyer-Lübke, sub îndrumarea căruia își începe cariera universitară. În această ambianță lingvistică, descoperind cu bucurie austrofilul din el, Pușcariu beneficiază de o temeinică pregătire intelectuală și lingvistică. Sub îndrumarea celui de-al doilea său mentor, Meyer-Lübke, înființează aici un seminar de limbă română. Meyer-Lübke însuși îi oferă o catedră la Fribourg (Elveția), pe care tânărul docent român o refuză pentru a nu fi obligat să facă o profesiune de credință diferită de a poporului său (Niculescu 1998-1999: 188). Peste numai doi ani de la înființarea seminarului român, proaspătul membru corespondent al Academiei Române, este numit, prin intervențiile lui Weigand, profesor la Universitatea din Cernăuți, centrul Bucovinei, aparținând pe atunci Imperiului austro-ungar. La Cernăuți va petrece o perioadă lungă și productivă (1906-1919), unde, pe lângă activitatea științifică și pedagogică, profesorul Pușcariu desfășoară o amplă activitate culturală. Aici își continuă studiul adânc despre limba română, arătând procesul de dezvoltare a limbii și poporului român (Cernov 2017: 86). Tot acum, devine membru activ al Academiei Române (1914) și este mobilizat în război.

În 1919, după Marea Unire, se transferă la Cluj, unde își asumă pentru scurt timp rolul de rector al primei universități românești fondate la Cluj, Daciei Superioare. Aici întemeiază începând cu 1920 *Muzeul limbii române*, desfășurându-și cea mai însemnată parte a activității, deținând catedra de limba română și conducând activitatea de cercetare lingvistică până în 1940. *Muzeul limbii române* se afirmă în scurt timp ca centru științific de lingvistică și filologie, unde se regăsesc cercetători de seamă, aceștia fiind și profesori la universitate: Vasile Bogrea, Nicolae Drăganu, Theodor Capidan, Constantin Lecea, Sever Pop, Emil Petrovicu etc. Paralel cu centrul, ia ființă revista *Dacoromania*, care până în 1948 apare în 13 volume consistente, unde publică nume sonore ale lingvisticii, recunoscute pe plan național și internațional. Din însărcinarea Academiei Române, încă din perioada cernăuțiană, continuând în cea clujeană (1906-1940), Pușcariu a coordonat întocmirea *Dicționarului Academiei* (literele A-L). În colaborare cu Teodor Naum a publicat un *Îndreptar ortografic*, în mai multe ediții, care a stabilit scrierea corectă, respectată până în 1953. Retras la Bran în ultimii ani ai veștii sale, Pușcariu și-a redactat memoriile.

Problemele de istoria limbii noastre se reflectă mai ales în lucrarea *Limba română*, vol. 1, (1940), continuarea din 1959, după moartea sa, alcătuind o valoroasă sinteză a lucrărilor sale lingvistice. Viziunea lui Pușcariu în ceea ce privește limba română ca limbă romanică subliniază locul pe care limba noastră îl ocupă în cadrul limbilor romanice, precum și importanța acesteia pentru studiul filologiei romanice. Concluziile cercetărilor sale evidențiază în mod clar romanitatea poporului și limbii noastre, iar limba română este

continuarea limbii latine vorbite odinioară în cele mai mari părți ale Imperiului Roman de Răsărit (Peica 2015: 390).

Concluzie

Opera lui Sextil Pușcariu a reușit să îndeplinească cu succes rezultatele cercetărilor românești cu cele ale oamenilor de știință de peste hotare. Astfel, a introdus în lingvistica românească concepte ale teoriilor lui Weigand privind fondarea fenomenelor de limbă pe baze neogramatice, a preluat de la Meyer-Lübke analiza comparativă a elementelor latine în cadrul limbilor romanice și a susținut ideile lui Bartoli privind poziția izolată și periferică a României în raport cu spațiul romanic. În cercetarea dialectologică, Sextil Pușcariu a introdus raționamentele lui Jules Gillieron, făcând referire și la istoria noastră și valorificând rezultatele la care ajunsese arheologia prin Vasile Pârvan și lingvistica prin elevii și colaboratorii săi apropiați. Respectul față de personalitatea sa, față de studiile și rezultatele cercetărilor sale se regăsește în abordările multiple ale vastei sale creații, care a dus mai departe în lume mesajul romanității noastre orientale.

BIBLIOGRAPHY

- Arvinte, Vasile: *Die rumänische Dialektologie zu Weigands Zeiten und in der Gegenwart*, în: Bochum, Klaus / Krause, Sabine (ed.): *100 Jahre Rumänistik an der Universität Leipzig*. München: Südosteuropa-Gesellschaft 1996, pp. 73-81.
- Borcilă, Mircea: *Cu privire la concepția fondatoare a lui Sextil Pușcariu*, în: Mocanu, Nicolae / Pavel, Eugen (ed.): *Personalități ale Universității Babeș-Bolyai. Sextil Pușcariu*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană 2015, pp. 17-26.
- Brad Chisacof, Lia: *Câte generații de filologiau existat în familia Pușcariu*, în: *Caietele Sextil Pușcariu*, II, Cluj-Napoca 2015, pp. 117-125.
- Cernov, Alexandrina: *Sextil Pușcariu (1877-1948) și Bucovina*, în: *Caietele Sextil Pușcariu*, III, Cluj-Napoca: 2017, pp. 85-91.
- Dahmen, Wolfgang / Kramer, Johannes: *Weigands Balkan-Archiv und die Neue Folge des Balkan-Archivs*, în: Bochum, Klaus / Krause, Sabine (ed.): *100 Jahre Rumänistik an der Universität Leipzig*. München: Südosteuropa-Gesellschaft 1996, pp. 63-72.
- Faiiciuc, Elisabeta: *Sextil Pușcariu (1877-1948). Bibliografie*. Cluj-Napoca: Clusium 2000.
- Gafton, Alexandru: *Sextil Pușcariu – neogramaticul*, în: *Caietele Sextil Pușcariu*, II, Cluj-Napoca: 2015, pp. 166-173.
- Heitmann, Klaus: *Sextil Pușcariu, Deutschland und die deutsche Wissenschaft*, în: Philippi, Paul (ed.): *Siebenbürgen als Beispiel europäischen Kulturaustausches*. Köln und Wien: Böhlau 1975, pp. 117-142.
- Mocanu, Nicolae: *Theodor Capidan către Sextil Pușcariu*, în: Mocanu, Nicolae / Pavel, Eugen (ed.): *Personalități ale Universității Babeș-Bolyai. Sextil Pușcariu*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană 2015, pp. 95-116.
- Năstasă, Lucian: *Itinerarii spre lumea savantă. Tineri din spațiul românesc la studii în străinătate (1864-1944)*. Cluj: Limes 2006.
- Niculescu, Alexandru: *Sextil Pușcariu – un simbol al demnității transilvane*, în: *Dacoromania*, III-IV, 1998-1999. Cluj-Napoca, pp. 187-190.
- Peica, Cipriana-Elena: *Limba română, limbă romanică în viziunea lui Sextil Pușcariu*, în: *Caietele Sextil Pușcariu*, II, Cluj-Napoca: 2015, pp. 385-391.
- Pușcariu, Sextil: *Călare pe două veacuri. Amintiri din tinerețe (1895-1926)*. București: Ed. pentru literatură 1968.

Săndulescu, Alexandru: *Întoarcere în timp: memorialiști români*. București: Ed. Muzeul Național al Literaturii Române 2008, pp. 198-206.

Șchiau, Octavian: *Rumänische Studierende in Leipzig – Ende des vorigen und Anfang unseres Jahrhunderts*, în: Bochum, Klaus / Krause, Sabine (ed.): *100 Jahre Rumänistik an der Universität Leipzig*. München: Südosteuropa-Gesellschaft 1996, pp. 41-47.

Vaida, Mircea: *Sextil Pușcariu – critic și istoric literar*. Cluj: Dacia 1972.

Vulpe, Magdalena: *Leipzig um die Jahrhundertwende in den Erinnerungen Sextil Pușcarius*, în: Bochum, Klaus / Krause, Sabine (ed.): *100 Jahre Rumänistik an der Universität Leipzig*. München: Südosteuropa-Gesellschaft 1996, pp. 29-40.